

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗЕРНОВОГО РИНКУ

Р. В. Данильченко, здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

Розглянуто основні напрями розвитку ринку зерна в Україні та Миколаївській області, формування його наповненості та сучасний стан інфраструктури. Зокрема зазначено підвищення рівня виробництва зернових. По Миколаївській області збільшуються обсяги експорту зерна та зернопродуктів, значно розширюється географія експорту зерна.

Наголошено на недостатньому рівні сформованості інфраструктури, яка стримує розвиток ринку зерна.

Окреслено основні тенденції подальшого формування інфраструктури зернового ринку.

Ключові слова: зерновий ринок, інфраструктура ринку зерна, зерновиробництво, експорт зернопродуктів.

Постановка завдання. Дослідження сучасного стану зернового ринку, зокрема системи руху зернової продукції від виробника до споживача, інфраструктури та організаційно-економічного механізму, дозволили зробити висновок про низький рівень ефективності основних впливів. Проведений аналіз дозволив не лише виявити причини ситуації, що склалася, а й намітити основні напрями розвитку інфраструктури ринку зерна. Ці питання і обумовили мету нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням розвитку ринку зерна та його інфраструктури присвятили свої роботи вітчизняні науковці, такі як: В. І. Бойко, С. В. Кваша, Ю. Я. Лузан, С. В. Майстро, П. М. Макаренко, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк та ін. Напрацювання цих вчених дозволили сформулювати теоретичні та практичні рекомендації щодо удосконалення функціонування зерновиробництва в країні. Проте зміни, що відбуваються в нашій країні, примушують продовжувати пошук перспективних напрямів розвитку зернового ринку в цілому та його інфраструктури зокрема.

Виклад основного матеріалу. Зерно завжди відіграло важливу роль у житті людей. Це не тільки джерело харчування, а й в усі часи – золотий запас країни, адже від ефективності

функціонування зернового ринку залежить продовольча безпека країни.

Найважливішою умовою ефективного функціонування ринку зерна є розвинена інфраструктура. За дослідженнями вітчизняних науковців, «...інфраструктура товарного ринку – це сукупність підприємств, організацій, установ різних організаційно-правових форм, що створюють організаційно-економічні умови прискорення руху товарів і коштів, зростання інвестиційних можливостей підприємств та забезпечують обслуговування і регулювання безперервного та ефективного функціонування й розвитку ринкової економіки» [1, с. 22]. Залежно від функцій, що виконуються певними установами, інфраструктура ринку зерна може бути поділена на організаційно-технічну, фінансово-кредитну, організаційно-дослідницьку та державно-регулятивну [2, с. 40].

Завдяки потужному запасу природних ресурсів та впровадженню сучасних агротехнологій останніми роками спостерігається розвиток зерновиробництва. Виробництво зернових у Миколаївській області щорічно збільшується (рис. 1-4), винятком є лише несприятливі за погодно-кліматичними умовами роки (наприклад 2012 р.). У середньому на Миколаївщині виробляється 4,6% всього українського зерна. Найбільше за досліджуваній період зерна було вироблено у 2011 році – 2628,2 тис. ц.

Тенденція виробництва пшениці залишається практично сталою, урожайність у середньому становить 30,0 ц/га, проте є господарства, які досягають врожайності 50,0 ц/га та більше. За останні роки найбільший урожай пшениці зібрали у 2008 році – 1391,8 тис. ц.

Останніми роками намітилася тенденція до скорочення виробництва ячменю, що частково пов'язується із занепадом тваринницької галузі та зменшенням попиту на продукцію цієї культури. В той же час стрімко зростають площі, зайняті під кукурудзою, та збільшуються обсяги її виробництва. У 2012 році на площі 157,4 тис. га було зібрано 392,2 тис. ц кукурудзи. Проте найкращих показників досягнуто у 2011 році, коли урожайність цієї культури склала 46,6 ц/га. На сьогодні Україна займає четверте місце у світі за обсягами експорту кукурудзи, тому інтерес місцевих зерновиробників до цієї культури з року підвищується.

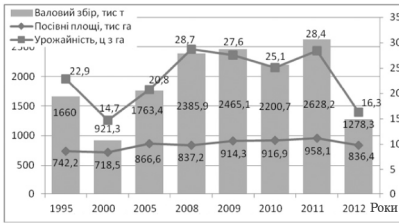

Рис. 1. Динаміка виробництва зерна у Миколаївській області

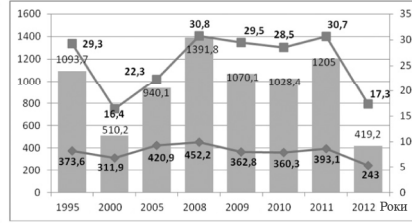

Рис. 2. Динаміка виробництва пшениці у Миколаївській області

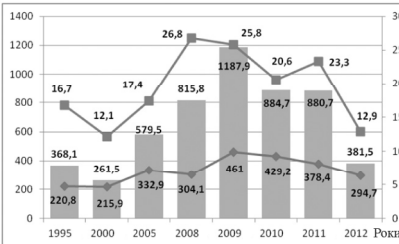

Рис. 3. Динаміка виробництва ячменю у Миколаївській області

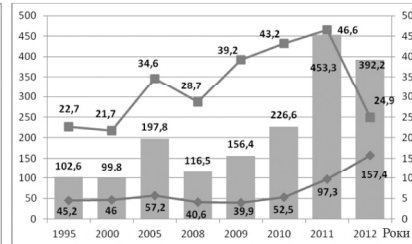

Рис. 4. Динаміка виробництва кукурудзи у Миколаївській області

Окрім внутрішнього споживання зерна, значна частина вирощеної продукції продається на експорт в інші країни світу.

Щорічно обсяг експорту зернової продукції по області збільшується (табл. 1). У 2013 році було продано в інші країни світу зерна на 792,4 млн дол. США, що склало у товарній структурі експорту 36,4% загального обсягу. Спостерігається обернена тенденція щодо обсягів виробництва зерна та його експортування: у 2011 році зерна було вироблено найбільше, але продано на експорт найменше за останні роки.

Географія ринків вітчизняного зерна щорічно розширюється. У 2012 році найбільше імпортували українську пшеницю Єгипет – 2,5 млн т, Іспанія – 1,2 млн т, Ізраїль – 770,1 тис. т та інші країни, всього було реалізовано на світових ринках 8,7 млн т пшениці (табл. 2). Ячменю у 2012 році було експортовано 2,6 млн т, основними експортерами цієї культури є країни Північної Африки та Близького Сходу, проте її також імпортують і країни Європейського Союзу. Стрімко зріс попит на українську кукурудзу. Її було вивезено 15,6 млн т. Імпортерами стали навіть Японія – 906,9 тис. т та Південна Корея – 856,1 тис. т.

Таблиця 1

**Динаміка експорту зерна та зернопродуктів
по Миколаївській області***

Продукція		2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Зернові культури	Обсяг, млн дол.	163,1	557,1	544,9	330,6	853,4	792,4
	Структура, %	18,6	36,4	34,1	20,0	36,0	36,4
Продукція борошно-круп'яної промисловості	Обсяг, тис. дол.	1413,6	4886,5	1082,8	2324,2	1884,5	1291,7
	Структура, %	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
Готові продукти із зерна	Обсяг, тис. дол.	136,4	268,3	147,2	101,9	161,0	399,0

* за даними Головного управління статистики в Миколаївській області

Проте Україна є не єдиною країною-експортером зерна, її основними конкурентами на світовому зерновому ринку є такі великі та розвинені країни, як Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Росія та Казахстан. Тому виникає нагальна потреба для українських зерновиробників у підвищенні якості вирощуваної продукції та удосконаленні інфраструктури вітчизняного зернового ринку.

Основними принципами формування інфраструктури вітчизняного зернового ринку мають стати: пріоритетний розвиток інфраструктури на державному рівні; уніфікація власної інфраструктури; врахування інтересів всіх учасників ринку; широке залучення інвестицій за цільовими програмами формування інфраструктури на фоні зниження частки державних коштів.

Досліджуючи сучасний стан інфраструктури вітчизняного ринку зерна, нами визначено, що ефективного функціонуванню зернового ринку в Україні в цілому та в Миколаївській області зокрема, перешкоджають ряд факторів. Зокрема, для забезпечення збереження запасів зерна та насіння олійних культур, інтенсивного формування партій товарного зерна на сьогодні не вистачає достатньої кількості та потужності зернохосвищ [3].

Станом на **01.01.2014** р. в Україні сертифіковано **738** зернохосвищ, загальна ємність яких становить **30,6** млн т, в

той час як у 2013 році потреба становила 63 млн т. Загальна потужність зерносховищ по Україні становить близько 44,0 млн т, тобто порядку 14 млн т приходить на несертифіковані зерносховища. Нестача потужностей для зберігання зерна становить близько 20 млн т, особливо це відчувається в районах вирощування кукурудзи.

Таблиця 2

Країни-імпортери зернових України, тис. т*

Культури	Країни	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Пшениця	Південна Корея		593,8	1758,2	326,7		101,8
	Єгипет	179,7	1045,6	566,9	779,9	368,0	2522,6
	Іспанія	157,7	1902,2	1793,6	45,2	899,1	1217,7
	Ізраїль	268,7	640,3	659,4	492,1	371,9	770,1
	Туніс	111,1	371,6	565,3	494,2	243,4	501,2
	Італія	19,2	337,7	167,8	23,4	259,5	150,1
	Таїланд	-	-	28,4	61,9	61,0	90,2
	Бангладеш	35,1	159,5	2288,1	416,0	118,0	-
	В'єтнам	-	7,6	286,1	170,5	5,9	32,0
	Інші	284,4	3046,8	6527,0	2376,4	1770,5	3395,5
	Разом	1055,9	7511,3	12882,6	4859,6	4097,3	8679,4
Ячмінь	Саудівська Аравія	1753,2	2429,8	2934,7	3224,0	1528,0	1758,6
	Сирія	92,8	706,3	313,7	80,9	173,7	58,7
	Іран	-	979,7	520,8	197,2	92,9	181,1
	Йорданія	50,1	385,7	227,5	241,7	21,0	122,2
	Ізраїль	59,9	175,0	289,1	277,8	97,5	129,5
	Кіпр	2,9	177,6	31,8	-	7,8	-
	Італія	-	9,0	-	-	34,6	-
	Греція	2,9	31,5	2,8	-	2,9	-
	Інші	157,9	845,9	1468,8	763,6	186,3	331,9
	Разом	2119,7	5740,5	5789,2	4785,2	2144,7	2582,0
Кукурудза	Іран	58,4	84,2	649,1	99,9	941,0	1576,2
	Єгипет	195,8	176,0	1628,6	1255,0	1768,3	2975,8
	Іспанія	48,2	143,3	387,9	237,5	1225,8	2907,9
	Японія	-	-	293,4	153,6	121,6	906,9
	Південна Корея	-	-	125,8		118,0	853,1
	Інші	651,9	2408,2	4093,8	2306,5	3631,6	6411,0
	Разом	954,3	2811,7	7178,6	4052,5	7806,3	15630,9

* за даними Держкомстату України

Найбільша загальна потужність **61** зерносховища на Полтавщині **3,3** млн т (рис. 5). Також значна кількість зерносховищ зосереджена на Одещині – **44** (загальна потужність **2,5** млн т), Харківщині – **60** (**2,3** млн т), Кіровоградщині – **49** (**2,3** млн т). У Миколаївській області нараховується **37** зерносховищ, загальна ємність яких становить **2144021** т.

Таким чином, основним показником, який підкреслює недостатність розвитку інфраструктури зернового ринку в країні, є низька забезпеченість елеваторами, які могли б задовольнити потребу у переробці та зберіганні зерна. Також не вистачає потужностей для забезпечення за короткий період часу формування торговельних партій зерна, це підтверджують кілометрові черги вантажівок, особливо у пікові періоди.

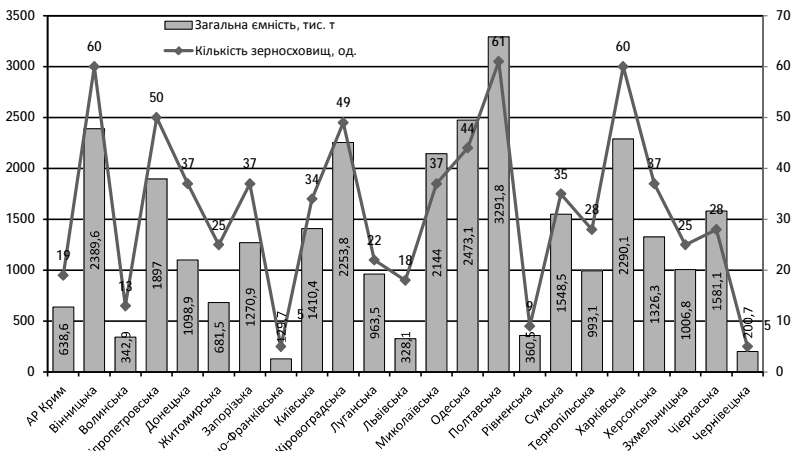

Рис. 5. Сертифіковані зерносховища за регіонами України*

* складено за даними [3]

Сьогодні спостерігається значне зростання обсягів експортних операцій, пов'язаних із зерновими. Основну роль у забезпеченні інфраструктури в цьому випадку відіграють портові термінали, через які було відправлено у **2012** році **91%** експортних вантажів. Номінальна потужність діючих портів країни становить **39,0** млн т. У середньому завантаженість портів – на **67-70%**. Найбільш завантаженими є порти Одеси та Миколаєва, у пікові періоди завантаженість перевищує **100%**.

Таблиця 3

Виробничі потужності морських та річкових експортних терміналів України*

Розміщення порту/ терміналу	Обсяг одночасного зберігання, тис. т	Річна потужність, млн т	У % до підсумку	
			Обсяг одночасного зберігання	Річна потужність
Морські порти Одеси	1691	25,0	57,2	45,5
Порти Дніпра	154	2,7	5,2	4,9
Порти Криму	297	5,4	10,1	9,8
Порти Азовського моря	119	4,2	4,0	7,6
Річкові порти Дунаю	67	1,7	2,3	3,1
Морські та річкові порти Миколаївської області - всього	627	16,0	21,2	29,1
в т.ч.				
Бунге (Миколаїв)	140	4,0	4,7	7,3
Нібулон (Миколаїв)	130	3,0	4,4	5,5
Миколаївський МТП	170	2,0	5,8	3,6
Ніка-Тера (Миколаїв)	140	2,0	4,7	3,6
Разом	2955	55	100	100

* складено за даними [3]

Обсяг одночасного зберігання в портах та терміналах країни становить **3** млн т, чого недостатньо для задоволення експортного потенціалу країни.

Враховуючи події, що відбуваються останнім часом в країні, особливо що стосується АР Крим, на нашу думку, ситуація по портовій перевалці зерна буде змінюватися. Для України стануть недоступними не тільки порти Криму, а й порти Азовського моря, оскільки буде ускладнений прохід Керченською протокою. Таким чином, буде збільшене навантаження на інші портові термінали країни, зокрема Одеси і Миколаєва, що і так не справляються із навантаженням у пікові періоди. Загальні втрати потужностей становитимуть **9,6** млн т. Тому, на нашу думку, доцільним є розвинення інфраструктури терміналів інших регіонів, зокрема у Херсонській області та на Дунаї.

Для вирішення проблем, що утворилися, можливим є використання залізничного транспорту, однак стан вантажо-вагонного парку є незадовільним і не спроможний справитися із таким обсягом вантажу.

Висновки. Україна має значний потенціал для розвитку зерновиробництва, здатна виробити значну кількість продукції достатньої якості і тим самим закріпити свої позиції на світовому зерновому ринку. В той же час внутрішні та зовнішні фактори створюють додаткові проблеми, які потребують негайного вирішення через удосконалення і розвиток ринкової інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Інфраструктура товарного ринку : [навч. посіб.] / О. В. Калюжна, В. Ф. Клочан, Т. Я. Іваненко, В. С. Кушнірук. — Миколаїв, 2011. — 284 с.
2. Савощенко А. С. Інфраструктура товарного ринку : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни] / А. С. Савощенко, В. М. Полонець. — К. : КНЕУ, 2007. — 376 с.
3. Зерновий ринок України: виробництво, переробка, інфраструктура [Електронний ресурс] // АПК-інформ. — Режим доступу : www.apk-inform.com/ua/analytics/1028381#.Uz1W4VJONeQ
4. Кваша С. М. Напрями удосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції / С. М. Кваша // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 161—167.
5. Купченко А. С. Інфраструктура зернового ринку в Україні / А. С. Купченко // АПК-Інформ. — 2014. — № 1. — С. 45—48
6. Макаренко П. М. Ринок зерна і регіональне зерновиробництво : монографія / П. М. Макаренко, О. О. Сиченко. — Дніпропетровськ : Герда, 2007. — 188 с.
7. Саблук П. Т. Сучасні тенденції світового виробництва зерна / П. Т. Саблук, О. В. Коваленко // Вісник аграрної науки. — 2009. — № 8. — С. 74—78.

Р. В. Данильченко. Тенденції розвитку інфраструктури ринка зерна.

Рассмотрены основные направления развития рынка зерна в Украине и Николаевской области, формирования его наполненности и современное состояние инфраструктуры. В частности, отмечено повышение уровня производства зерновых. По Николаевской области увеличиваются объемы экспорта зерна и зернопродуктов, значительно расширяется география экспорта зерна.

Отмечен недостаточный уровень сформированности инфраструктуры, сдерживающий развитие рынка зерна.

Определены основные тенденции дальнейшего формирования инфраструктуры зернового рынка. Также обоснована необходимость модернизации и привлечения портов Херсонской области и речных портов Дуная.

R. Danilchenko. The prospects of grain market's infrastructure development.

The main directions of the grain market development in Ukraine and Mykolayiv region, its fullness forming and the current situation of infrastructure are discussed. Particularly, it was marked the existing increase in cereal production. In Mykolayiv region there is increased exports of grain and grain products, and expanding of the grain export geography.

The main trends of the further formation of the grain market infrastructure are grounded; in particular, the need to attract private investment for the implementation of government programs for infrastructure development. Also the necessity of modernization and attracting the ports of Kherson region and the Danube River ports is proved.